

повертати заяви (скарги) шляхом видання наказу, розпорядження або доручення.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення – 02.09.2025).

2. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність (затверджено рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2025 № 120). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2025-04-02-polozhennya-46_6818c28b276c2.pdf (дата звернення – 02.09.2025).

3. Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону (затверджений рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2013 № 268). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2025-06-07-reglamenti-65_687e4d6da95c7.pdf (дата звернення – 02.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-533-7-8>

РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Задорожна Анастасія Петрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

Навчально-науковий інститут права та психології

Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Введений Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2022 [1] воєнний стан в Україні зумовив появу значної кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із злочинами проти основ національної безпеки України та воєнними злочинами. Ці категорії справ набувають особливої чутливості, адже стосуються захисту національної безпеки, справедливості та прав людини. Водночас вони ставлять перед адвокатурою складні етичні та професійні виклики, пов'язані з наданням

правничої допомоги особам, які підозрюються, обвинувачуються в скоєнні таких злочинів.

Адвокатура, як незалежний інститут, покликана забезпечувати реалізацію права на захист кожної особи. Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, така допомога надається безоплатно [2]. Стаття 48 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) закріплює право підозрюваного та обвинуваченого на захисника [3]. Право на захист є абсолютним та не залежить від тяжкості обвинувачення чи ставлення суспільства до особи. Це узгоджується з положеннями статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий суд [4].

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що до договору про надання правничої допомоги застосовуються загальні вимоги договірних прав [5]. З цього випливає, що адвокат має свободу вибору контрагента, тобто має можливість вільно, на всій розсуд обирати клієнта, з яким адвокат укладає договір про надання правничої допомоги.

Інша ситуація складається щодо адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги центр з надання безоплатної правничої допомоги призначає адвоката, який включений до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, та уклав договір про надання безоплатної вторинної правничої допомоги з центром з надання безоплатної правничої допомоги [6]. Тобто адвокат, який включений до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, фактично не має можливості вільно обирати клієнтів.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що договір про надання правничої допомоги може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін або розірваний на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором [5].

У випадку відмови адвоката, КПК України передбачає можливість залучення іншого захисника через систему безоплатної правової допомоги [3]. Це гарантує непорушність права на захист і водночас дозволяє адвокату уникнути примусової участі у справі, яка суперечить його етичним чи моральним переконанням. Проте, така можливість відсутня у адвоката, який надає безоплатну вторинну правничу допомогу не зважаючи на те, що Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» також доволі чітко врегульоване питання підстав

припинення надання адвокатами безоплатної вторинної правничої допомоги.

Найбільш неприйнятні для суспільства справи, зокрема й справи проти основ національної безпеки України та воєнні злочини, проходять саме через систему БПД.

Адвокати БПД стикаються з проблемою ототожнення адвоката та клієнта, громадського осуду та фактично позбавлені можливості вийти з процесу та припинити дію доручення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

І йдеться не про поодинокі випадки такого ототожнення, негативного ставлення до адвоката, а про системну проблему, яка потребує вирішення на законодавчому рівні, оскільки завдає шкоди не тільки окремим адвокатам, але й інституту адвокатури в цілому.

Основні положення про роль адвоката, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, передбачають, що адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків [7]. Заборона на ототожнення адвоката з клієнтом є міжнародним стандартом.

Проте, в українське суспільство не досягло тої зрілості, необхідної для дотримання в повні мірі гарантій професійної діяльності адвокатів без застосування відповідальності за таке порушення.

17.06.2025 прийнято Закон України № 4496-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності» (далі – Закон).

Закон передбачає запровадження адміністративної відповідальності за порушення заборони ототожнення адвоката і клієнта, зокрема, за публічне, у тому числі через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, ототожнення особою адвоката і клієнта, якому адвокатом надається професійна правнича допомога, вчинене без мети перешкодити виконанню адвокатом передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі [8].

Прийняття Закону сприятиме захисту від неправомірної персоналізації: ототожнення адвоката із позицією чи вчинками клієнта, зокрема в справах проти основ національної безпеки України та воєнних злочинах, що призводить до дискредитації, тиску або порушення незалежності адвокатської діяльності.

Крім того, для реалізації гарантій діяльності адвоката, зокрема, недопущення притягнення до дисциплінарної відповідальності, необхідно уточнити п. 3,4 ч.1 ст. 47 КПК України.

Статтею 47 КПК України передбачено, що захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

1) якщо є обставини, які згідно з цим Кодексом виключають його участь у кримінальному провадженні;

2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог цього Кодексу тощо;

4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним [3].

Проте, тягар доказування наявності підстав відмови від здійснення захисту, передбачених п. 3,4 ч.1 ст. 47 КПК України, покладається на адвоката – захисника. Як приклад, випадок, коли суд відмовив у задоволенні заяви захисника про відмову від виконання обов'язків по захисту обвинуваченого, бо захисником не наведено переконливих даних, які би свідчили про те, що обвинувачений систематично не виконує її законні поради або не погоджується з обраним нею способом захисту, а клієнт, навпаки, говорив, що адвокат неналежним чином виконує свої обов'язки [9].

Для адвоката-захисника складно довести таку незгоду, адже він обмежений дотриманням адвокатської таємниці (для прикладу, захисник зазначив, що обвинувачена вимагає від нього способи захисту, не передбачені нормами кримінально-процесуального законодавства, конкретні доводи він не може навести, керуючись адвокатською етикою [10]).

Обґрунтовуючи відмову від виконання своїх обов'язків, захисник може вказати лише на ті обставини, які не пов'язані з розголошенням адвокатської таємниці, та наводити дані у тих межах, у яких це дозволяє робити законодавство про адвокатуру й адвокатську діяльність і правила адвокатської етики, що створює труднощі для адвоката та як наслідок результатом може бути притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [11].

А тому для реалізації гарантій діяльності адвоката, зокрема, недопущення притягнення до дисциплінарної відповідальності, можливим є доповнення норм законодавства вказівкою на можливість відмови адвоката у випадках, коли участь у справі суперечить його морально-етичним переконанням і може вплинути на якість правової допомоги.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 03.09.2025).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 03.09.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 03.09.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 / *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 03.09.2025).
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 03.09.2025).
6. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/conv#Text> (дата звернення 03.09.2025).
7. Основні положення про роль адвокатів: Положення, Міжнародний документ від 01.08.1990 / *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення 03.09.2025).
8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності: Закон України від 17.06.2025 № 4496-IX / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4496-20#Text> (дата звернення 03.09.2025).
9. ЄДРСР. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69039120> (дата звернення 03.09.2025).
10. ЄДРСР. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42319032> (дата звернення 03.09.2025).
11. Гловюк І.В. Проблемні питання відмови захисника від виконання обов'язків у кримінальному провадженні (аналіз судової

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-533-7-9>

РОЛЬ АДВОКАТА ЯК ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ IN ABSENTIA

Калінніков Олексій Валерійович

доктор філософії, адвокат, докторант,

Київський університет інтелектуальної власності і права

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Київ, Україна

Після запровадження у національному кримінальному процесуальному законодавстві інституту кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (in absentia) в 2014 році почався новий етап активного його наукового дослідження, який продовжується до теперішнього часу, оскільки його розбудова продовжується.

В різний період часу різноманітні аспекти кримінальне провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (in absentia) досліджували, зокрема: О.В. Баулін, О.І. Верещак, В.І. Галаган, І. В. Гловюк, О.М. Дроздов, Т.Г. Ільєва, І.З. Калька, Р.Л. Кислюк, В.М. Кіяниця, М.П. Климчук, О.В. Кубарева, Д.В. Коперсак, С.І. Кравченко, О.П. Кучинська, О.В. Лазукова, М.І. Луцок, М.В. Мазур, О.В. Мазур, О.В. Маленко, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, О.О. Нагорнюк-Данилюк, О.І. Назарук, М.Я. Никоненко, І.В. Обороньова, Є.М. Пеліхос, Д.П. Письменний, В.О. Попелюшко, В.В. Рец, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Татаров, А.С. Трекке, Л.Д. Удалова, Ж.В. Удовенко, Т.Г. Фоміна, Н.П. Черняк, І.В. Черниченко, С.С. Чернявський, С.Л. Шаренко, Д.М. Шишман, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко, О.Г. Яновська та інші.

В силу приписів ст.ст. 7, 20 Кримінального кодексу України (далі – КПК України) забезпечення права на захист є однією з загальних засад кримінального провадження, яке полягає у наданні підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому можливості, зокрема, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися